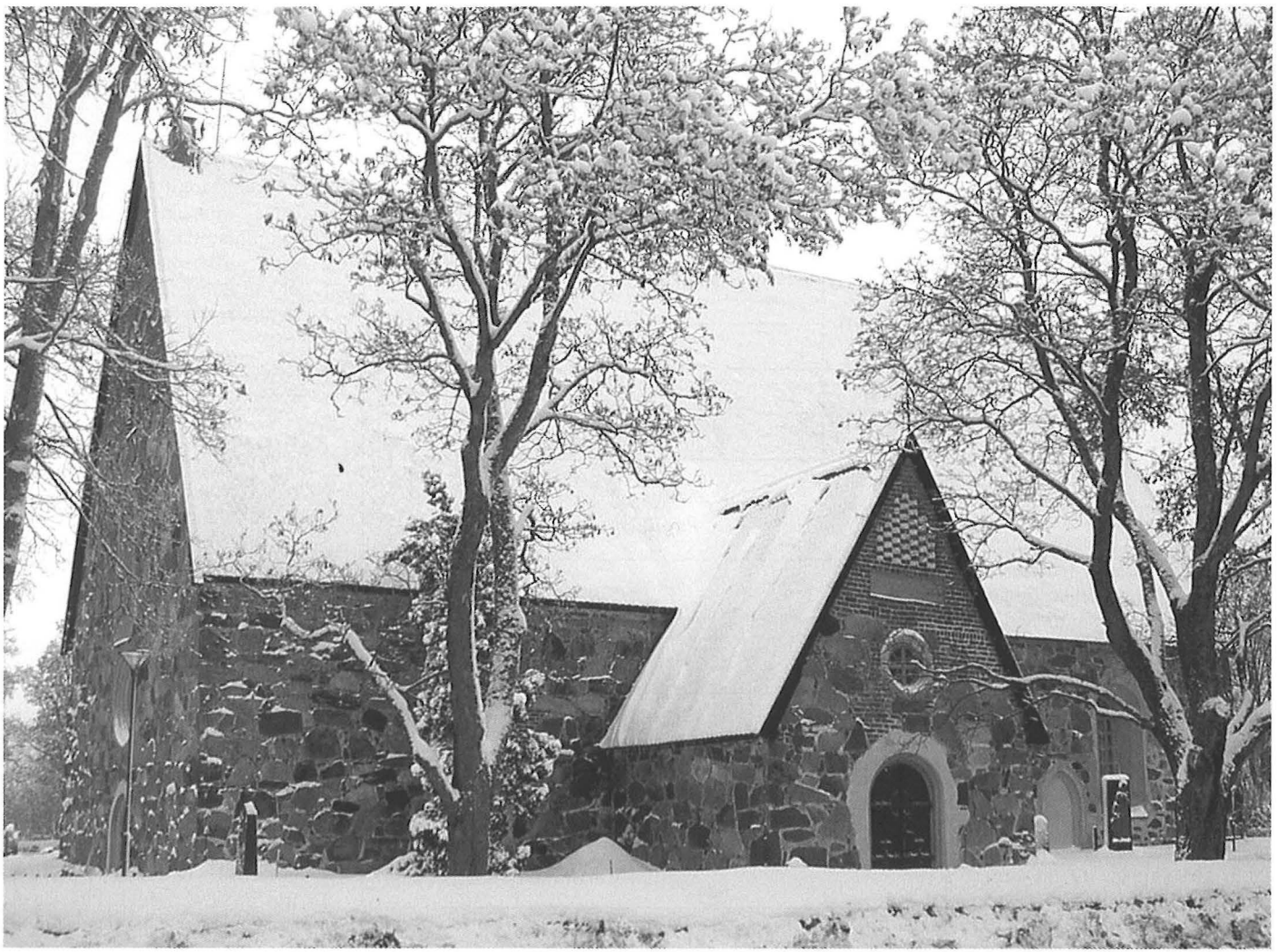

JOHTAVA TUTKIJAJA OLAVI KESKI-RAHKONEN
VTT RAKENNUS- JA YHDYSKUNTATEKNIikka

Miksi paniikkeja joulukirkoissa?

Paniikkikatastrofeissa suomalaiset eivät ole viime aikoina näkyneet maailman otsikoissa. Turvaako väitetty hitautemme meitä niiltä? Historiastamme tunnetaan massatilanteita, mitkä ovat johtaneet runsaasti ihmishenkien menetyksiin. Ne liittyvät kirkkoihin, ainoaan ryhmään suurempia kokoontumistiloja maassamme menneinä vuosisatoina. Motiivinani kirjoittaa asiasta on pieneltä osaltani edistää kokoontumistilojen turvallisuutta ja myös ehkäistä ennakoita Suomen joutumista uudestaan tällaiseen kansainväliseen va-lokeilaan.

Artikkelissani [1] uudesta paniikkitilanteen fyysikaalisesta mallista viittasin paniikkitilanteista meille jääneeseen yleiseen tietoisuuteen, mitä varhempi kaunokirjallisuutemme on käsitellyt [2, 3]. Kun nykyisin tavalliselle ihmiselle tulitikkua suuremman avotulen käyttö on tullut melko harvinaiseksi, tulipaloista aiheutuva yleinen uhka saattaa myös hämärtyä mielistä.

Uutisten välittämät joukkojen ryntäykset ovat olleet niinkään ulkomailta. Pitääkö väitetty suomalainen hitautemme paniikkitilanteet rajojemme ulkopuolella jatkossakin? Myyrmannin tapahtumat ovat panneet monet ajattelemaan tämänkaltaisia asioita uudestaan. Aloitin tämän kirjoittamisen jo noin vuosi sitten, joten Myyr-

manni ei ole ollut minua liikkeelle panemassa.

Muistin lukeneeni jostain, että Suomessa paniikkitilanteissa on menetetty ihmishenkiä. Kyselin jonkin aikaa eri tahoilta lähdeviitteitä, mutta huonolla menestyksellä, kunnes kansallisarkistossa käydessäni sain asiantuntevalta päivystäjältä hyvän vinkin. Itse kirja löytyikin sitten omasta kirjahyllystäni, missä äskettäin edesmenneen professori Ilkka Mäntylän tietoisu 'Joulun pakokauhut' Suomen historia-kirjasarjassa valottaa asiaa sattuvasti [4]. Artikkelin olin tietenkin teoksen ostaessani lukenut, mutta unohtanut lähteen yli kymmenen vuoden aikana. Mäntylä luettelee viisi ihmishenkien menetyksiin johtanut tapausta 1700- ja 1800-luvuil-

ta, kaikki joulukirkoista. Näiden viitteiden pohjalta lähdin etsimään aineistoa ensin sähköisistä ja sitten tavanomaisemmista arkistoista. Löysin vielä viittauksen kuudenteenkin tapaukseen. Todellisuudessa niitä lienee sattunut enemmänkin, mutta niiden etsiminen on sen verran työlästä, että en siihen ryhtynyt. Käräjäpöytäkirjoja ja erilaisia tarkastuspöytäkirjoja arkistoissamme on suuret määrät vanhoiltakin ajoilta, mutta niiden asioita ei ole järjestelmällisesti luetteloitu eikä juuri mitään ole saatavissa vielä sähköisessä muodossa.

Työni tavoitteena ei ole historiantutkimus. Harrastelijana sillä alalla jään auttamattomasti kauas Mäntylän ja muidenkin alan ammattilaisten osoittamasta kärsästä. Helbingin ym.

Kymmenen ihmistä kuoli Lammilla joulukirkossa vuonna 1813, kun lattian alle pudonneen kynttilän aiheuttama valon kajo aiheutti paniikin. Pahimmin kävi kirkon ovensuussa, missä pakokauhun valtaan joutuneet survoivat ja talasivat alleen toisiaan pyrkiessään ulos. Kirkon tyhjennyttyä ei mistään löytynyt kipinäkkään. Kuva: Markku Pikivirta, Lammin palolaitos.

[5] artikkelin pohjalta halusin kuitenkin katsoa tapahtumia uudestaan luonnontieteilijän silmin. Ilmiöille ei ole voitu antaa kovin vakuuttavia selityksiä. Ketään ei järjestetyissä tutkintakäräjissä tuomittu syylliseksi tapahtuneeseen; viimeinen tapaus poikkeuksena.

Jo tämä lähes yksimielinen syyllisten puuttuminen osoittaa, että aikalaisillekin tapahtunut oli järkytyksen lisäksi selittämätön. Katastrofin ainekset olivat joulukirkkoissa aina läsnä: avotulta kynttilöiden muodossa, paljon ihmisiä ja suuri tungos. Joukkopsykooseilla on myös tilannetta selitetty. Kylmässä, lämmittämättömässä ja väenpaljoudesta höyryävässä kirkon sisäilmassa ei kauas nähnyt. Tunnelma oli myös henkisesti monille jännittynyt. Ihmistä korkeampien voimien vaikutus saattoi olla käsin kosketeltavaa. Vanhimpien, kahvia edeltävänä aikana sattuneiden tapausten vahva kemiallisten lämmikkeiden käyttö olisi saatanut hämmästyttää nykyisen joulukirkkokansan. Siten myös sekä henkinen että fyysinen ilmapiiri oli altis ylireagoinnille, kuten uudempienkin tapahtumien pohjalta on nähtävissä. Nopea tapausten kuvausten

lukemiseni osoitti kuitenkin, että myös mekanistisemmalle asioiden tulkinnalle jää huomattavasti tilaa. Keskityn tähän puoleen tarkoitukseni osoittaa, että niissä ei ole kysymys pelkästä historiasta.

Sosiaalipsykologiassa paniikki eli pakokäyttäytyminen syntyy ihmisjoukon huomatesa sitä välittömästi uhkaavan vaaran. Pako koetaan ainoaksi selviytymiskeinoksi, mutta kaikki eivät voi päästä samanaikaisesti turvaan. Toinen tyyppi ilmaisullinen massakäyttäytyminen viriää ilman mitään ulkoista tavoitetta; päämääränä on itse toiminta

Kuopion rytyjoulou 1760

Sata vuotta aikaisemmin jouluna 1669 Kuopion kirkossa, yhdessä maamme katolisen ajan neljästä uhrikirkosta, oli jouluna 1669 sellainen ryntäys ehtoollispöytänsä, että yksi nainen tallattiin tungoksessa kuoliaaksi. Myöskin pääsiäisjumalanpalveluksen tungoksessa vanhat ihmiset olivat olleet talautumisvaarassa, [6]. Asiasta kerrottiin Paltamon rovastille Johannes Cajanukselle tarkastuksessa 6.3.1670. Kun lopulta pääsin alkuperäisen pöytäkirjan jäljille, siitä ei kuitenkaan löytynyt asiasta mainintaa, [7]. Lähdeviite vain lieene virheellinen, itse tapahtuma tosi, koska tarkastuksessa lääninrovasti antoi uusia ohjeita jumalanpalvelukseen tulemiseen. Erityisesti haluttiin kitkeä katoliselta ajalta periytyvä käsitys messuuhrista, jolloin kirkollisina juhlapyhinä entiseen uhrikirkkoon tungeksi väkeä kaukaa naapuripitäjistä. Kansaa valistettiin

opettamalla kirkossa katekismusta kuulustelemalla ehtoolliselle pyrkiviltä uskon pääkappaleet, [6].

Sata vuotta myöhemmästä Kuopion rytyjoulusta on saatavissa runsaasti nykyaikaista aineistoa, sillä Mäntylä on selvittänyt siitä saatavaa asiakirja-aineistoa. Hän on julkaissut tutkimuksensa erillisenä vihkosena [8], jolle artikkelini tämä kohta paljolti perustuu. Tapahtumasta kirjoitti ensin nimismies esimiehelleen voudille ja kirkkoherra rovastilleen, mikä kirje on säilynyt. Kymenkartanon lääninhallitus määräsi siten tutkintakäräjät, jotka kokoontuivat 13 - 14.6. 1761. Tällä tapahtumat selvitettiin kirjeitä huomattavasti yksityiskohteisemmin ja niiden perusteella Mäntylä myös kirjoittaa kuvauksensa. Tapahtumapaikalla ei ole enää vuonna 1730 valmistunutta puukirkkoa. Se oli ristikirkko ja käräjätiedoista paljastuu uloskäytävien sijainti, mutta kirjallisuudesta saatava pohjakaava ei ole luotettava. Siksi esitänkin sen kuvassa 1 ilman mittakaavaa vain havainnepiirroksena. Pöimoin koko laajasta aineistosta vain olennaisimpina pitämäni, ja suorissa lainauksissa panan hakasulkuihin [omat lisäykseni].

Joulukirkossa kuului saarnan aikana eteläisestä käytävästä E naisen huuto ja sen seurauksena ihmiset alkoivat rynnätä kohti kolmea ovea: pääoville etelässä E ja lännessä E sekä pienelle kuorin ovelle K. Syntyi sellainen rytinä, että paikalta korjattiin sitten 14 henkilöä vainajina. Uhrien paikat on merkitty kertomuksen perusteelle niille seuduille, missä onnettomuus tapahtui. Annetaan paikalla olleiden puhua.

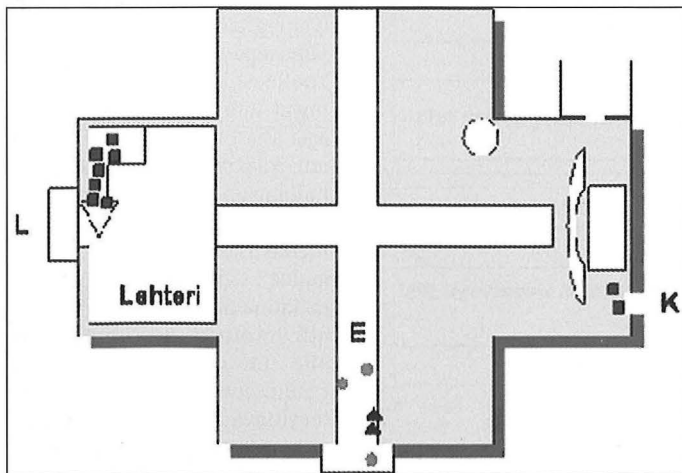
Sotamies **Paavali Kasurisen** vaimo **Riitta Hyväritär** oli saapunut kirkkoon papin jo ollessa saarnastuolissa. Kun hän ei ihmisten paljouden takia päässyt kauemmas kirkkoon, hän oli ottanut jakkaran ja istuutunut [eteläiselle, E] käytävälle. Hänellä oli sylissään nuorempi lapsensa Henrik [11 kk], jota hän alkoi imettää. Hänen anopillaan oli puolestaan helmassaan hänen vanhempi poikansa **Paavali** [3 v]. Väkijoukko kirkossa oli koko ajan lisääntynyt ja tungos hänen ympärillään tuli yhä suuremmaksi ja hän ja hänen anopinsa olivat kovassa puristuksessa. Kun saarna oli suunnilleen puolessa, hän oli pyytänyt kauniisti ympärillään seisovil-

ta, etteivät he niin tunkisi hänen ja hänen pienten lastensa päälle, mutta kansa työnsi heitä yhä kovemmin. Lopulta lähinnä seisovat miehet ja naiset kaatuivat hänen päälleen ja murskasivat siten hänen molemmat lapsensa kuoliaiksi. Tällöin hän oli huutanut kovaan ääneen: "Ei! kät tappako, Jo tapetan" ja lopuksi "Ai murhamiehet jo tappavat". [Lasten paikka merkitty kolmioilla kuvassa 1.] Sitten hän oli pyörtynyt... Hänen anopinsa solisluu oli murtunut ...

[Eteisestä] kirkon ulkopuolelle siirtynyt Kasurinen sanoi, ettei kukaan estänyt väkeä pääsemästä ulos, mutta kansa oli maannut nurin niskoin toistensa päällä niin paksuna kerroksena, että jotkut harvat pääsivät ryömimällä toistensa yli oven kamanan alta, mistä 'he putosivat kuin joltakin vuorelta'.

Lehterin tapahtumista todisti poikansa [15 v] menettänyt torppari **Juhani Taskinen**. Hän oli poikansa kanssa mennyt jouluaamuna lehterille ja istuutunut jakkaralle jonkin matkaa rapuista. Kun Riitta Hyväritärin huuto oli kuulunut, olivat jotkut jo lähteneet parvelta. Vähän ajan kuluttua kuului huuto, että kirkko palaa ja silloin suuri joukko ihmisiä alkoi rynnätä portaita alas. Juhani Taskinen oli ensiksi katsonut, näkyisikö missään savua. Kun hän ei sitä havainnut, hän päätteli, että kirkko paloi ulkopuolelta, lähti lehteriltä ja käski poikaansa pitämään hänen takistaan kiinni. He olivat jo päässeet vähän matkaa portaita alas, mutta sitten suuri joukko ihmisiä kaatui ylhäältä heidän päälle. Hän itse meni nurin niskoin ja lensi seinää vasten. Hän nousi kuitenkin ylös ja väkijoukko vei hänet mukanaan ulos kirkosta. Hän oli joutunut eroon pojastaan portaissa eikä pystynyt väentungoksen takia edes kääntymään ja hakemaan häntä.

Kirkkoherra **Henrik Porthan**

Kuva 1. Rytyjoulun 1740 ympäristö Kuopion kirkossa kaavamaisesti [9]. Menehtyneiden sylilasten paikat kolmioilla, naiset ympyröillä ja miehet neliöillä.

ollut useimmilla ruhjoutumisen, mutta viidellä vammat olivat niin vähäisiä, että syynä on täytynyt olla tukehtuminen. Menehtyneiden henkilöiden ikä- ja sukupuolijakauma on esitetty kuvassa 2.

Lammin häsyjoulu 1813

Lammin joulukirkossa sattuneesta häsystä on pitkä kuvaus pitäjänhistoriassa [9]. Se on niin selkeä, että en etsinyt alkuperäisiä kärjääsiakirjoja; katsoin ainoastaan kirkonkirjoista menehtyneiden henkilöiden kuolinmerkinnät [10]. Poimin tähän jutusta vain muutamia olennaisia kohtia, mieluummin paikalla olleen omalla suulla.

Palvelijatar **Heta Mikontytär** [18 v] oli istunut lehterillä ”samaa tapaan kuin näki muiden tekevän ja kuten tapana on menetellä, oli hän kiinnittänyt joulukynttilänsä saranaveitsen avulla penkkiin eteensä”. Kansan noustessa seisomaan ”veisuun ajaksi” kynttilä oli pudonnut raosta lehterin alle. Kun kynttilä ei pudotessaan sammunut, vaan jäi palamaan lehterin alle, Heta oli hiipinyt ulos lunta noutamaan ja yrittänyt sen avulla sammuttaa kynttiläänsä. Kun lumpipallo ei osunut kohdalleen, Heta riensi uudelleen ulos lunta hakemaan.

Talollisen poika **Kaarle Huovila** vahvisti Hetan kertomuksen ja todisti kuulleen valkeanvaarasta, rientäneensä yli lehtereitä erottavan kaiteen, ”tunkeutuneensa lattian alle ja ottaneensa esiin kynttilän, joka

oli lehterin lattian ja alakerran välikaton välissä, ja vaikka kynttilässä yhä vielä oli valkeaa, se ei aiheuttanut mitään vahinkoa.”

Pudonneen kynttilän aiheuttama valon kajo oli aiheuttanut hälytyshuudon vasemmalta parvelta: ”Tuli on valloillaan lehterillä”. Itsellinsä **Maria Juhontytär** [53 v] oli juossut alttarin viereiselle pienelle ovelle huutaen tulen olevan valloillaan ja kehottanut kansaa kiirehtimään ulos palavasta kirkosta. Syntyi yleinen sekaannus, kun jotkut huusivat kirkon olevan tulella ja toiset kirkonkylän palavan. Ankarassa tungoksessa olivat käytävän varrelta penkit särkyneet ja alttarin kehäkin oli murtunut.

Monet heittäytyivät kauhuissaan alas lehteriltä, [onnekkaimmat] hyppivät ulos kirkon ikkunoista. Pahimmin kävi kirkon ovensuussa, missä pakokauhun valtaan joutuneet survoivat ja tallasivat alleen toisaan pyrkiessään ulos. Nimismies Levan tuli paikalle ruuhkan pahimman huipun jo mentyä ohitse. Ankarasti huutaen ja hälisten kansa vielä pakkautui, [sivu]ovesta väittäen tulen olevan kirkossa irrallaan. Hän tunkeutui läpi väkijoukon pyhäkköön ja aina lehterille saakka löytämättä kipinääkään, kun kirkko jo oli tyhjä. Kirkon pääovella lattialla virui useita ihmisiä valittaen saaneensa vammoja rintaansa, käsiinsä ja jalkoihinsa. Sekä pääoven että saarnastuolin luona olleen pienen oven luona oli useita henkilöitä. Loukkaantuneet kannettiin lä-

hitaloihin ja elvytystoimet aloitettiin, ainakin kahden osalta menestyksellä. Kymmenestä henkilöstä oli kuitenkin henki jo paennut.

Maaliskuun talvikäräjillä 1814 ei ketään pantu syytteeseen häiriön aiheuttamisesta. Maria Juhontytär, yksi kymmenestä, ei ollut enää maallisen oikeuden tavoitettavissa.

Kuvassa 2 on esitetty loukkaantuneiden ikä- ja sukupuolijakauma kirkonarkistosta saatujen tietojen perusteella [10]. Lammin häsyjoulun tuloksena viranomaiset kielsivät jouluolien käytön kirkoissa.

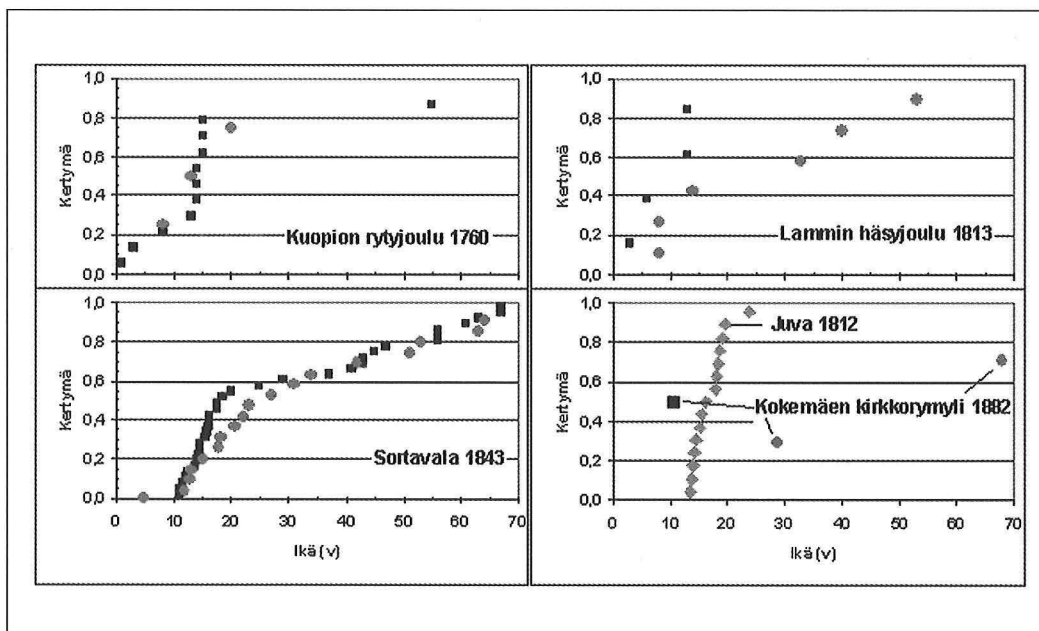
Juvan joulu 1829

Juwan Pitäjän kirkossa kuuluu viime Joulupäivänä tapahtuneen onneton vahinko. Weissattaisa sitä wirttä ennen saarnaa, joka seuraa Epistolana luetua alttarilta, nousi huhu kirkossa walkian olewan irti. Kohta alko wäki pakkauda ulos päättänsä myöten owista ja akkunoista, ehkä papit, nähtyänsä koko huhun tyhiäksi, kokowat manata kansaa asettumaan. Koska wiimmen kirkko oli tullut tyhjäksi, näkiwät kyllä kaikki että ei ollut wahingon=walkian alkuakaan, mutta ahingosa oli paikalla tallattu ja sullottu hengettömäksi 15 henkiä ja monta wahingitettu raajarikoksi, joita jäljestäpäin vielä kuuluu jo yksi kuolleen. Esiwallan miehet kuuluwat tutkiwan parastaikaa tätä asiata ja Läänin Lääkäri on saanut käskyn tulla wikuutettuja hoitamaan, [11].

Pitäjänhistoria [12] on asiasta melko lyhytsanainen. ...alettiin laulaa ... wirttä, kun jokin kolina ja natina miesten lehterillä aiheutti levotonta liikehtimistä sen alla olevassa wäessä ja äkkiä kuului huuto: tuli on irti. syntyi hirvittävä hähinä ja pakokauhu, jota saarnaaja, kappalainen Aschan turhaan yritti hillitä. Pelon valtaamana pyrki wäki tunkeutumaan ulos, toiset owista, toiset ikkunoista, joista useimmat

todisti, että kun naisen huuto oli kuultu, kehotti saarnastuolissa ollut apulainen **Clemens Sirelius** kahteen kertaan hiljaisuuteen, koska mitään vaaraa ei ollut näkyvissä. Se ei kuitenkaan ollut auttanut mitään, vaan rahvas oli alkanut tungeksia riskikäytävällä, osa itäsakarassa olevaa kuoria [K], osa länsi- [L] ja eteläpäädyissä [E], olevia suuria ovia kohti. Kirkkoherra itsekin oli penkistään vaatinut väkeä rauhoittumaan, mutta ilman tulosta, sillä samalla oli huudettu suureen ääneen: ”Jo Kircko pala”. ... Koko paniikki oli ohi puolessa tunnissa. Koko mellakka alkoi noin kello puoli yhdeksän, jolloin oli ollut vielä melko pimeää. Kirkossa oli ollut kynttilöitä palamassa, mutta ilman niitäkin saattoi jo nähdä. Jouluolkia ei kirkossa tällä kertaa ollut.

Kuvasta 1 havaitaan, että uhreja syntyi kaikilla ulospääsyreiteillä. Silminnäkijöiden kertomukset paljastavat jo riittävästi tapahtumien kulusta. Käräjillä kuulusteltiin kaikkien uhrien omaiset ja kirjattiin vainajien vammat. Kuolinsyynä oli

Kuva 2. Uhrien ikäjakaumat tapauksittain: neliöt miehiä ja ympyrät naisia.

Ei yhtäkään ainoata kuolleitten seassa ollut 11 vuotta nuorempata eikä 67 vanhempata, [14].

Tässäkin pitäjänhistoria on lyhytsanainen, [15]. Kirkkoa korjattiin, talveksi työt keskeytettiin, mutta telineitä ei purettu. Joulujumalanpalveluksessa kirkko oli väkeä täynnä ahtautuneena seisomaan, koska penkkejä ei ollut korjauksen vuoksi paikoillaan. Kuolleita oli yhteensä 54, 34 miestä ja 16 naista Sortavalasta sekä 4 henkeä muista seurakunnista. Kuvassa 2 on kuolleiden ikäjakuma [16] kahta muista seurakunnista lukuun ottamatta, joita en onnistunut löytämään.

Kokemäen kirkkorymyli 1882

Oli joulupäivän aamu ja kirkko ahdinkoon asti kansaa täynnä, [17]. **Frans Kalliola** kertoi ...”menin johonkin lähellä kuoria olevaan penkkiin. Väkeä alkoikin tulla ... käytävilläkin näkyi seisovan ihmisiä ihan piukassa melkein kuoriin asti. Näin kuinka **Juhelan Matti** ja **Juhannes** sekä olutpryykin trenki **Saarinen** tunkivat kynnäspäilään syisien itsensä väkijoukon lävitse ihan etumaisiksi. Näki että ne olivat juovuksissa.”

Emäntä **Hilda Pajula**: ”Mää muistan kyl vielä ... Mää olin silloin yhreksännellä ... Siinä vähhää ennen ja koko sen saarnan alkupuolen aijaan oli kuulunu sieltä konkilta parven alta naurua ja puhetta. Naisekki siälä nauro ja kais siälä joku jottain ilveili. Se **Prusila** oli semmonen hiljanen pappi. ... Ja sit sieltä kuulu ko huurettiin että ”kirkko pallaa, alttari puttoo ja kivimuurri kaatuu.” Ja silloin rupes ihmiset ryntäämään oville ja klasit potkitiin rikki.”

Lovisa Lunden kertoi: ”Meitä oli aikalai semmosia nuarempia konnemme mennee sit ennää

kirkkoon, ko se oli nin täynä ... Mut sit rupes kuulumaan kova elämä ja klasien helinä kirkonmäjeltä. Me menimme kohta sinne kaikki ja munkin oli sisareni - tua **Piätilän Fiina** - siälä oven lävesä nin piukasa, että ko me sen verimme siältä ulos nin hammeet jäi sinne.”

Tapauksesta tehdyn arkkiveisun [18] otsikkoteksti tiivistää lopputuloksen ja sen 16. värssy täydentää vielä tietoja: ”Kymmenet monet runneltiin, Ja sairaaks saatettiin: Akkunat rikki murettiin, Jost’ ulos tungettiin.” Kuvassa 2 on esitetty uhrien ikäjakumat [19].

Käräjillä nuoria miehiä syytettiin häiriön tekemisestä kirkossa ja sen aiheuttamista seurauksista. Heidät tuomittiin jonkun vuoden vankeusrangaisuksiin.

Keskustelua

Ylläkuvatut tapahtumat ovat sattuneet kauan sitten, pitkän ajanjakson kuluessa ja erilaisissa olosuhteissa. Onko niissä meille mitään muuta kuin kummallista historiaa? Tarkemmin lukiessani niistä kuitenkin alkoi muodostua kuva, jossa oli yhteisiä tuntomerkkejä. Keräämällä kaikki tapahtumat yhteen ja piirtämällä niistä ikäjakumat sukupuolittain (kuva 3), saadaan ensimmäinen yksinkertainen, mutta merkittävä tulos: Uhreja on saman verran molempia sukupuolia ja myöskään ikäjakumat eivät eroa sukupuolen mukaan tilastollisesti merkittävällä tavalla. Vaikka jakauksissa onkin pisteitä runsaasti, tilastokäsittely ei ole kovinkaan varmalla pohjalla, koska emme tunne tilaisuuksissa olleiden ikä- ja sukupuolijakauksia, mistä uhrit ovat pieni otos. Kuitenkin nuorten (10 ... 20 v) osuus uhreista on n. 60%, mikä ilmeisesti ylittää huomattavasti heidän

osuutensa yleisöstä.

Tämän Helbingin ym. [5] malli selittää yksinkertaisesti: (i) Kokemuksesta tiedämme, että nämä nuoret ovat levottomin ja nopeimmin ympäristöä havainnoiva ryhmä kirkossa, koska he eivät vielä sen ikäisinä ole kovinkaan kiinnostuneita itse jumalanpalveluksesta. Siksi he ovat siksi myös herkimpiä huuhuille. (ii) He ovat muuta väkeä nopealiikkeisimpiä ja rynnätsään ensimmäisiksi oville aiheuttavat siellä ruuhkan, koska heidän tavoitenopeutensa on massan nopeutta huomattavasti suurempi.

Ruuhkasta yksinään ei vielä selity, miksi nämä tapahtumat johtivat suuriin katastrofeihin. Kaikissa tapauksissa ruuhka oli erityisen suurta, koska kirkko oli liian ahdas käyttötarkoitukseensa väkimäärän kasvun tai Kuopion tapauksissa laajalta tulevan väen vuoksi. Vaikka kirkkojen pohjapiirroksia ei ole käytettävissä, on vielä nähtävissä, että poistumisreitit olivat väkimäärään verrattuina ahtaita, ovet aukesivat sisäänpäin ja niissä oli jyrkkiä portaita parviltä ja myös lattian tasolta ulkotilaan (Sortavala). Tiloissa oli avotuli kynttilöiden muodossa, niitä käsiteltiin huolimattomasti ja tungoksessa tönitettiin. Tilat olivat todella palovaarallisia jouluolkien ja rakenteissa olevien rakojen vuoksi. Siksi ei ole myöskään ihmeteltävää, miksi liioiteltu huhu palosta syntyi helposti. Taulukkoon 1 on kerätty yhteenvetona näissä tilanteissa vaikuttaneita riskitekijöitä. Siitä nähdään, että paniikkiin vaikutti vähintään kaksi tekijää, jotka vahvistivat toisiansa: todellinen tai kuviteltu vaara ja siitä levitetty väärä tieto.

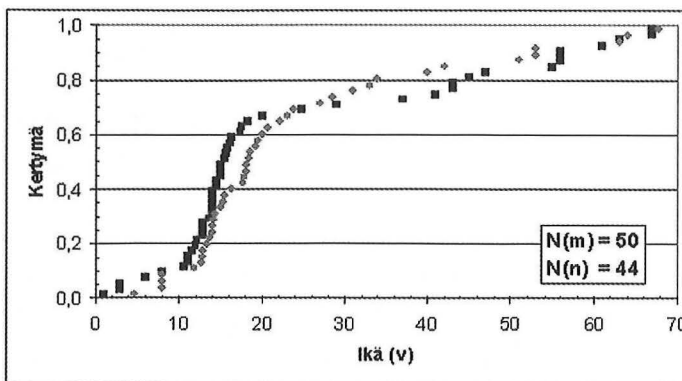
Useissa arvioissa on viitattu alkoholin osuuteen tapahtuman syynä. En pitäisi sitä Kokemäen rymyliä lukuun ottamatta merkittävänä. Myöskään uhrien syntymisessä alkoholilla en näe suurta osuutta, pikemmin päinvastoin, sillä pahimmin

lyötiin rikki. ...vaimoväen puolella, missä tungos oli ollut suurin, oli useita tallattu kuoliaaksi. Kaikkiaan kuoli onnettomuudessa 15 henkeä, ..., lisäksi ruhojoutui viisi henkeä, ..., joista vielä myöhemmin kuoli yksi.

Kuvassa 2 on kuolleitten naisten ikäjakuma [13]. Koska miehet ja naiset istuivat eri puolilla pohjapiirrokseltaan ristikkirakossa, uhrit olivat nyt ainoastaan naisia. Suurin ruuhka on ilmeisesti syntynyt naisten puoleisella, pohjoiseen johtavalla ristin sakaran ovella.

Sortavalan joulu 1843

Sortavalasta kuulu hirmuisia sanomia. Sieltä kirjoitetaan: Joulun aamuna, ennen Isämeidän ja Ewangeliumin lukemista, weisattawan wirren alku värssyä weisattaissa, putosi kynttilä akkunalta höylälastuihin jotka olit seinän ja lautaläjän välillä. (Tätä kirkkoa ei ennätetty walmiksi korjata kesän aikana, ja sentähden on lautoja ja lautaläjiä seinän wierissa penkein asemesta istuttawana). Kuin siis kynttilä putoisi höylälastuihin, ja siitä rupeisi vähän sawu nousemaan ja kukaties tulikin näkyi, jota ei saatettu jalalla polkemalla sammuttaa, kuin oli ahdas sia seinän ja lautaläjän välillä, waan täytyi siihen hakea lunta ulkoa, josta nousi huuto: ”Kirkko on tulesa”, joka sitten saatti kansan senkaltaiseen wimmaan eli riwossa kaikista owista ulos pakautumaan. Ja kuin yhdestä porstuasta on jyrkät raput ulos, niin siihen kaatui sadottain ihmisiä jalkoin, joista sitten osittain särkymisen ja osittain eli enimmästi tukehtumisen kautta kuoli 53 henkeä, jotka kaikkityyni oli siinä määräst riskit ja wahwat, niin ettei ollut warsin huonoja kuolleitten seassa muita, kuin 15 ja 45 vuoden välillä, ijän puolesta, ja ainostaan harvoja sitä nuorempia eli vanhempia, niin että kaikkein wawimmasta ijästä olewat kaaduit.

Kuva 3. Uhrien ikäjakumat kaikista tapauksista yhteensä: neliöt miehiä ja ympyrät naisia.

Paikka ja aika	Uhrin lkm	Uhrin syy	Alkusele tunku	Paniikin syy
Kuopio 1869	1	tunku	tunku	
Kuopion rytyjoulou 1760	11	tunku	tunku	väärä huhu
Lammin häsyjoulou 1813	10	pako	kynttilä	huhu, väärä hälytys
Juvan joulou 1829	15	pako	häly	väärä huhu
Sortavalan joulou 1843	54	pako	kynttilä	liioiteltu huhu
Kokemäen kirkkorymyli 1882	3	pako	häirintä	tahallinen huhu

Taulukko 1. Paniikkitilanteen riskitekijöitä.

kärsinytikäluokka 10...20-vuotiaat tuskin silloinkaan joiivat itseään humalaan sillä tavoin kuin aikuiset keskimäärin.

Yhteenvedo

Kirkoissa tapahtuneissa pakkokäyttäytymisissä on nähtävänä yhteisenä syynä epätavallisen suuri tungos sekä kynttilöiden avotulen aiheuttama palovaara puurakenteissa, jota äkkiä huonoissa näkyvyysolosuhteissa liioiteltiin. Ihmishenkien menetykset johtuvat poistumisreittien puutteellisesta kapasiteetista ja kulkukelpoisuudesta suhteutettuina väkimäärään. Näissä olosuhteissa nuorten kyky liikkua nopeasti on synnyttänyt tukoksen ja myös koitunut monelle heistä kohtalokkaaksi. Tuloksista näkyy myös, että tällaiset tilanteet eivät ole maassamme siirtyneet historiaan. Kirkoissa tai muissa kokoontumistiloissa, mihin vedetään parasta päälle, tätä tuskin enää tapahtuu. Syynä on näiden tilojen hyvä rakenteellinen paloturvallisuus, sekä ihmisten melko hyvin pelaava tilanteen arviointi tämännäpäisissä tiloissa. Muissa ruuhkaisissa

paikoissa paniikki on kuitenkin hyvin mahdollista. Kun nyt rakennetaan yhä suurempia tiloja, joissa saattaa olla tuhansittain ihmisiä samassa yhteisessä tilassa, siellä paniikin osatekijät ovat periaatteessa olemassa. Siksi olisikin ymmärrettävä perusteellisesti paniikin syntyä ja sitä edistäviä tekijöitä. Paniikin seurauksia voidaan rakenteellisilla ja muillakin keinoilla estää siten, että uhrien sijasta pahimmillaankin syntyy ehkä vain mustelmia.

Kirjallisuusviitteet

- [1] O. Keski-Rahkonen, Voiko paniikkia mallittaa?, Palontorjuntateknikka 32, nro 4, tämä numero (2002).
- [2] Z. Topelius, Aulangon pastorinvaali, kokoelmassa Talvi-iltojen tarinoita, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, 1953, Osa I, s. 477 - 659.
- [3] Anna Bondestam, Panik i Rölleby, Schildt, Stockholm 1954.
- [4] I. Mäntylä, Joulun pakokauhut, teoksessa Suomen historia, Weilin & Göös, 2. painos, Espoo 1987, osa 5, s. 118-119.
- [5] D. Helbing, I. Farkas ja T. Vicsek, Simulating dynamical features of escape panic, Nature, 407, 487 - 490 (2000).

[6] A. Rytönen, Kuopion pitäjän kirja, Kuopion kaupunki, Kuopio, 1975, s. 474 - 476.

[7] J. Cajanus, Rovastintarkastuksen pöytäkirja 6.3.1670, Kopio alkuperäisestä Simolinin kokoelmassa, Kansallisarkisto. Kiitän professori Esko Häkliä

[8] I. Mäntylä, Kuopion rytyjoulou vuonna 1760, Kustannuskiila Oy, 1983, 31 s.

[9] M. Pänkäläinen, Lammin pitäjän historia II, Lammin kunta, Jyväskylä, 2001, s. 156 - 158.

[10] Lammin seurakunta, Döde of begrafne år 1814 i Lampis. Kansallisarkisto, mikrofilmirulla TK171.

[11] Oulun Wiikko-Sanomien no 4, 23.1.1830.

[12] Juvan historia, Juvan seurakunta ja kunta, Pieksämäki, 1957, s. 438 - 441.

[13] Juvan seurakunta, kuolleet 1802 - 1837, Kansallisarkisto, mikrofilmirulla TK1228.

[14] Maamiehen ystävä, n:o 2. Lauwantai 13 päivä Tammi-kuuta 1844.

[15] Sortavalan maalaiskunta, muistojen kirja, Sortavalasäätiö, Pieksämäki 1954, 2. 34 - 38.

[16] Suomen Sukututkimusseura, HisKi-tietokanta, Sortavalan msk 1843, kuolleet; Uukuniemen seurakunta 1843, kuolleet.

[17] V. Aakula, Kokemäen

kirkkorymyli, teoksessa Kokemäkeä ennen ja nyt, Kokemäen maatalousmuseo ja kotiseutuyhdistys, Pori, 1955, s. 441 - 446.

[18] F.A. Kaselius, Kolmen ihmisen surma Kokemäen kirkossa ja kolmen tuhannen hämmästys sekä hirveä lähtömarssi joulou aamuna, Arkkiveisu, O. Palanderin kirjapaino, Pori, 1883.

[19] Kokemäen seurakunta, kuolleet 1837 - 1885. Kansallisarkisto, mikrofilmirulla UK 544.

ptt

HI-FOG-järjestelmä sai VDS-hyväksynnän

Marioffin HI-FOG-veisumamusammutusjärjestelmän GPU-kaasupumppuyksikkö on saanut arvostetun saksalaisen VdS Schadenverhütung -tarkastuslaitoksen hyväksynnän. VdS-hyväksyntä mahdollistaa HI-

FOG-veisumamusammutusjärjestelmän asentamisen uusiin maapuolen kohteisiin. Hyväksynnän ansiosta Marioffilla uskotaan HI-FOG-järjestelmien myynnin kasvavan useissa Euroopan maissa.

Hyväksynnän mukaan HI-

FOG GPU-järjestelmiä voidaan asentaa tiloihin, jotka luokitellaan eurooppalaisen luokituksen mukaan kevyeen (LH) tai normaaliin sprinklerluokkaan (OHI).

Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi koulut, toimistot, ravintola-

salit, tietokonetilat ja kirjastot. Lisäksi HI-FOG GPU -järjestelmä voidaan VdS:n hyväksynnällä asentaa suojaamaan hotelleja ja sairaaloita.